

**IBN SALOH SHAHRIZURIYNING ILMIY MEROSINING HADIS ILMI  
TARAQQIYOTIDAGI O'RNI  
THE ROLE OF IBN AL-ŞALĀḤ AL-SHAHRAZŪRĪ'S  
SCHOLARLY LEGACY IN THE DEVELOPMENT OF HADITH STUDIES  
РОЛЬ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ ИБН САЛОХА ШАХРИЗУРИ В  
РАЗВИТИИ ХАДИСОВЕДЕНИЯ**

*Jalolxonov Muzaffarxon*

*tadqiqotchi*

E-mail: [muzaffarxonjalolxonov2@gmail.com](mailto:muzaffarxonjalolxonov2@gmail.com)

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada hijriy VII asrning yetuk muhaddisi va faqihi Ibn Saloh Shahrizuriyning hayoti, ilmiy faoliyati hamda hadis ilmi taraqqiyotidagi o'rni yoritiladi. U Shahrizur viloyatida tug'ilib, dastlab Qur'on va fiqh ilmlarini otasi Saloh ibn Abdurrahmon qo'lida o'rgandi. Mazkur ilmiy an'ana Imom Shofeiyya borib taqaluvchi uzluksiz silsila orqali davom etgani ta'kidlanadi. Ibn Saloh Mavsil, Nishopur, Marv, Qazvin, Hamadon va Bag'dod kabi ilm markazlarida yetuk muhaddis va fuqaholardan saboq olib, hadis ilmidagi pishiq metodologik yondashuvini shakllantirdi. Uning Salohiyya va Nizomiya madrasalarida mudarrislik faoliyati, shuningdek, ilmiy ijodi – xususan “Muqaddima fi Ulum al-Hadis”, “Sharhu Sahih Muslim”, “Kitob Adab al-Muftiy wa al-Mustaftiy” kabi asarlar hadis usulining tizimli ravishda rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Maqolada Ibn Salohning shogirdlari yetishtirishdagi roli va uning ilmiy maktabining Shom va Misr hududlaridagi ta'siri ham yoritiladi.

**Kalit so'zlar.** Ibn Saloh Shahrizuriy, hadis ilmi, Muqaddima fi ulum al-hadis, hadis metodologiyasi, Shofeiyy mazhabi, Mavsil, Nishopur, ilmiy maktab, mudarrislik an'anasi.

**Abstract.** This article examines the life, scholarly activities, and intellectual legacy of the prominent 7th-century hijri hadith scholar and jurist, Ibn al-Şalāḥ al-Shahrazūrī. Born in the region of Shahrazūr, he initially memorized the Qur'an and

*studied Shāfiʿī jurisprudence under his father, Ṣalāḥ ibn ʿAbd al-Raḥmān, whose scholarly lineage traces back to Imam al-Shāfiʿī. Ibn al-Ṣalāḥ continued his studies in major centers of learning, including Mosul, Nīshāpūr, Marv, Qazwīn, Hamadān, and Baghdad, where he learned from renowned hadith authorities and legal scholars. His academic career later continued in Damascus and Jerusalem, where he taught at the Ṣalāḥiyya and Nizāmiyya madrasahs. Ibn al-Ṣalāḥ's most influential work, Muqaddima fī ʿUlūm al-Ḥadīth, became a foundational text in the field of hadith methodology, establishing systematic principles that shaped later scholarly discourse. The article also highlights his other works, such as Sharḥ Ṣaḥīḥ Muslim and Adab al-Muftī wa al-Mustaftī, as well as his contribution to the education of many leading scholars. The significance of his scholarly tradition in the Islamic intellectual landscape of the Levant and Egypt is emphasized.*

**Keywords:** *Ibn al-Ṣalāḥ, hadith studies, Muqaddima fī ʿUlūm al-Ḥadīth, Shāfiʿī school, Islamic scholarship, Damascus, Nizāmiyya Madrasah, hadith methodology, medieval Islamic studies.*

**Аннотация.** *В данной статье рассматриваются жизнь, научная деятельность и вклад выдающегося мухаддиса и факиха VII века по хиджре Ибн Салоха Шахризур в развитие хадисоведения. Он родился в области Шахризур и первоначально изучал Коран и фикх под руководством своего отца – Салоха ибн Абдуррахмана. Подчеркивается, что данная научно-образовательная традиция сохраняла непрерывную цепочку передачи знаний, восходящую к имаму аш-Шафии. Ибн Салох получил образование в крупнейших научных центрах своего времени – Мавсиле, Нишапуре, Марве, Казвине, Хамадане и Багдаде, где обучался у ведущих мухаддисов и факихов, благодаря чему сформировал глубокий методологический подход в науке хадиса. Его преподавательская деятельность в медресе Салохийя и Низамийя, а также научное наследие – в частности труды «Мукамма аль-Мукаддима фи ʿулюм аль-хадис», «Шарх Сахих Муслим», «Китаб адаб аль-муфти ва аль-мустафти» – сыграли важную роль в систематизации и развитии хадисоведения. В статье также освещается значение Ибн Салоха*

*в подготовке учеников и влияние его научной школы в регионах Шама и Египта.*

**Ключевые слова:** *Ибн Салох Шахризур, наука хадиса, Мукамма аль-Мукаддима фи 'улюм аль-хадис, методология хадиса, мазхаб аш-Шафии, Мавсил, Нишанур, научная школа, традиция преподавания.*

Hadis ilmining rivojiga ulkan hissa qo'shgan va bu yo'lda umrini baxsh etgan olimlardan biri - Ibn Saloh Shahrizuriydir. U hijriy 577-yilda Iroqning Shahrizur viloyati yaqinidagi Sharaxon shahrida tug'ilgan. Uning to'liq ismi: Taqiyuddin Abu Amr Usmon ibn Saloh ibn Abdurrohman ibn Muso ibn Abu Nasr ash-Shofeiy ash-Shahrazuriy bo'lib, unga nisbatan otasining ismini aytish, ya'ni Ibn Saloh deb nomlash ulamolar orasida mashhurdir. Uchinchi bobosi – Abu Nasr va tug'ilgan shahri Shahrazurga suyanib, uni an-Nasriy ash-Shahrazuriy deb nisbatlaydilar.

Qur'oni Karimni tug'ilgan shahrida puxta yod oldi va fiqhni otasidan o'rgandi. Otasi – fiqh ilmida o'z o'rniga ega bo'lgan, shahrining ulug' shayxlaridan hisoblangan Saloh ibn Abdurrohman bo'lib, shofeiy mazhabining kibar ulamolaridan biri hisoblanadi. Saloh ibn Abdurrohman fiqhni Abu Sa'd ibn Abu Asrun al-Mavsiliydan, Abu Sa'd esa qozi Abu Ali al-Foriqiydan, u zot Abu Is'hoq ar-Roziydan, u kishi Imom Shofeiydan o'rgandilar. Imom Shofeiy esa fiqhda imom Molik orqali sahobalar, so'ngra Rosululloh sollallohu alayhi va sallamga bog'lanadi.

**Ustozlari.** Ibn Salohdagi ilmga bo'lgan qiziqish va iste'dodni payqagan otasi uni Mavsil shahriga olib bordi. U yerda Ibn Saloh dastlab Ibn as-Samiyn nomi bilan mashhur – Abu Ja'far Ubaydulloh ibn Ahmad al-Varroq (523-588) dan hadis o'rgandi. Undan so'ng Nasrulloh ibn Salama ibn Solim, Abul Fazl Muhammad al-Maqdisiy, Abdulmuhsin at-Tusiy va boshqa kibar ulamolardan tahsil oldi. Shundan so'ng Ibn Saloh o'z davrining imomi, Nizomiya madrasasi mudarrisi alloma Abu Homid Muhammad ibn Yunus al-Irbiliy al-Mavsiliy ash-Shofeiydan ilm oldi. Ibn Saloh Mavsilda yashab, ustozlari Abu Homid Shofeiyga Nizomiya madrasasida

yordam berdi. Bundan tashqari u yerda shayxining ukasi, aqida va falsafa fanlarida yetuk olim – Kamol ibn Yunus bilan ham bog‘landi.

Mavsildagi barakali tahsildan so‘ng Ibn Saloh ilm talabida yana safarga chiqdi va Xuroson, Marv, Nishopur, Qazvin, Hamadon kabi o‘z davrining ilm markazlariga borib, u yerdagi ulamolardan tahsil oldi. Uning bu safari Mavsildagi shayxi – Abu Homid Mavsiliy vafotidan avval sodir bo‘ldi. Nishopurda Muayyid at-Tusiy va Mansur ibn Abdulmun‘im al-Faroviydan hadis ilmida Sahih al-Buxoriy, Sahih Muslim kitoblaridan saboq oldi. Marvda Abul Muzaffar Sam‘oniy (537-617) dan Sahih Buxoriy, Musnad Dorimiyni, Qazvinda Imom Abulqosim Abdulkarim Qazviniy Rofei (623-v.) dan ta‘lim oldi. Imom Navaviy, Zahabiy, Tojiddin Subkiy Imom Rofeiyni tarjimai holida Ibn Salohni quyidagi so‘zlarini keltiradi: “Ajam yurtlarida unga (Imom Rofei) o‘xshashini ko‘rmadim, deb o‘ylayman”. Hamadon shahrida Abul Fazl Abdurrahmon Hamadoniy (609-v.) dan tahsil oldi.

So‘ngra xalifalik poytaxti Bag‘dodga borib, Abu Ahmad Abdulvahhob al-Bag‘dodiy (517-607), Abu Hafs Umar al-Bag‘dodiy (516-607), Abulfath al-Karxiy kabi ulug‘ shayxlardan Sunani Abu Dovud, Sunani Termiziy va boshqa kitoblardan saboq oldi. Bu haqida o‘zining “Ulumul hadis” kitobida keltirgan.

Ibn Salohni tug‘ilishidan 10 yil ilgari Nuriddin Mahmud ibn Zankiy Shomda xutbadan Fotimiylar ismini olib tashlab, buni Misrdagi noibi - Salohiddin Ayyubiyga ham buyurdi. Shom va Misrda xutbada abbosiylar ismini qaytardi. 569-yilda Nuriddin Zankiy vafot etgach, davlat tepasiga Salohiddin Ayyubiy keldi va salibchilarga jihatni davom ettirdi. 583- yilda rajab oyining 27- kunida, Ibn Saloh tug‘ilishidan 5 yil o‘tgach Quddus ozod qilindi. Misr va Shomdagi salibchilar bilan janglar 589-Salohiddin Ayyubiy vafotigacha davom etdi. Uning vafotidan so‘ng shahzodalar o‘rtasida taxt uchun kurash avj olib, fitna kuchaydi. Natijada davlat tepasiga Salohiddin ukasi Sayfuddin keldi va jihat bayrog‘ini 515- yil, ya‘ni vafotiga qadar tutib turdi. Bundan so‘ng 616- yilda mo‘g‘ullar Buxoro va Xorazmga hujum qilib, Xuroson va Iroqqa bo‘lgan hududni egalladilar. So‘ngra Qazvin va Ozarbayjonga burilib, Irbilga ham hujum qildilar. 618-yilda Irbil va Marvni ham egalladilar. Dunyo mo‘g‘ullar tufayli qaynardi.

Bu paytda Ibn Saloh va otasi Shom diyorida edilar. Shomga ko'chish 612-yildan avval ayon bo'lgandi. Chunki, u yerda Ibn Salohning shayxlaridan biri Hofiz Abdulqodir Rahoviy vafot etgandi. Ular garchi ilm talabida u yerga ko'chgan bo'lsa-da, Irbilga qaytadigan barcha yo'llar mo'g'ullar tomonidan to'silgan edi. Movarounnahrda Iroq hududigacha bo'lgan islom diyorlari mo'g'ullar qo'l ostida edi. Shu sabab u Dimashqda turib, shayxlardan ta'lim olishda davom etdi. Dimashqda u Abulqosim ibn Harastoni(520-614), Al-Faxr ibn Asokir(550-614), Abu Muhammad Abdurrohman Dimashqiy(541-620) kabi ulamolardan ilm oldi.

Shomda Ibn Saloh manfaatli hayot o'tkazdi. U Baytul Maqdisdagi Salohiyya madrasasida mudarris sifatida yashadi. Ibn Saloh Dimashqda mudarrislik bilan birga, e'tiborli lavozimlarda ham faoliyat olib bordi, xususan davlat boshliqlari uni turli ilm dargohlarida rahbarlik lavozimlariga tayinladilar. Shu bilan birga u dars berish, kitob ta'lif qilish va dunyoning turli tomonlaridan keladigan ilm toliblariga ham ilm berardi. Ibn Saloh umrining oxirigacha mana shunday ilm, taqvo, zohidlik talabida to vafotiga qadar tinim bilmadi. Shom sultoni Sharofuddin Muso ibn Sayfuddin Ayyubiy shaharni himoyasidan ojiz qolib, fransuzlarga qal'a devorlarini ochib bergach, Ibn Saloh Dimyot (Misrdagi shahar) ga yo'l oldi. Shu tariqa u Dimashqdan uzoqlashdi. Otasi esa Halabda, Asadiyya madrasasida mudarris sifatida umrining oxiriga qadar, ya'ni 618- yilgacha yashadi. 643- yil Robiy-ul oxir oyi, 25-payshanba kumida islom ummati yana bir ilm yulduzidan ayrildi. Ilmni shu qadar azizlagan, unga borini bergan, ilmni hayotining ajralmas qismiga aylantirgan olimni Alloh taolo ham shu qadar aziz qildi: Odamlar janozaga shu qadar ko'p keldiki, ikki marta janoza o'qishga to'g'ri keldi. Bu – ilmga bo'lgan muhabbatning ham olim, ham xalq tomonidan ko'rsatilgan yorqin dalili edi.

**Shogirdlari.** Ibn Saloh islom hazorasi rivojiga ulkan hissa qo'shgan shogirdlar qoldirgan. Ular taqriban hijriy 7-asrning avvalgi choragida yashab o'tgan. Bizga ma'lum bo'lgan vafoti eng muqaddamlaridan biri – Abu Marvon Muhammad ibn Ahmad al-Ishbily (635-654). Ibn Salohning qo'lida ko'plab imomlar faqih bo'lib yetishgan. Jumladan, Kamol Is'hoq ibn Ahmad al-Ma'riy (650-v.). U Ravvohiya madrasasida Ibn Salohga yordam bergan va uning fatvolarini

jamlagan. Shamsiddin Abu Muhammad Abdurrohman Dimashqiy (654-v.), u ustozidan so'ng Ravvohiya madrasasida mudarrislik qilgan. Abu Hafs Umar ibn As'ad Shofeiyy, Kamol Salor ibn Umar Dimashqiy. Bu zotlar Imom Navaviyning ulug' ustozlaridan hisoblanadi. Bundan tashqari yana ko'plab yetuk olimlar Ibn Salohning im maktabidan yetishib chiqqanlar.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. Imom Zahabiy. Tazkirotul huffoz. – Qohira: Dorul kitob, 1953. 4- j. – 1430 – b.
2. Ibn Xollikon. Vafoyotul a'yon va anbau abnaiz zamon. - Bayrut: Dorussodir, 1980. 3-j. 243-b.
3. Tojiddin Subkiy. Tabaqotush shofeiyyatil kubro. - Qohira: Doru ihyou kutubul arobiyya. 1918. 5-j. 65-b.